

complement each other. Legitimacy defines the legal forms of manifestation of state power, and the system of subjective rights shows the legal limits for the manifestation of state power. The scientist proposed to establish a system of subjective rights in the so-called major (constitutional) laws, which stand above all other (ordinary) existing laws in the state. The deprivation of the exercise of these rights is possible only in emergency situations, on the basis of the basic laws defining the competence of the extraordinary indicated right in the order of supreme rule.

Keywords: *subject of law, subjective rights, the rule of law, political rights.*

УДК 341

Переп'олкін С.М.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Жовтоніжка Л.М.

аспірант
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-5-43-47

ФЕНОМЕН ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Надано характеристику правової природи Загальної декларації прав людини та висвітлено вплив її положень на зміну поглядів щодо розуміння прав людини, формування сучасної концепції прав і свобод людини та практичну реалізацію принципів цієї концепції на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях. Акцентовано увагу на необхідності підготовки нашою державою офіційного перекладу тексту Загальної декларації прав людини та його розміщення на офіційних сайтах органів державної влади і місцевого самоврядування України.

Ключові слова: *декларація, права людини, міжнародне право, Організація Об'єднаних Націй, Україна.*

Постановка проблеми. Права людини є невід'ємним надбанням усіх людей, без будь-якої дискримінації на підставі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного або соціального походження чи будь-якого іншого аспекту. Їх визнання, гарантування, повага і вільне здійснення на початку ХХІ ст. сприймаються переважною більшістю держав як імператив, відступ від якого є неприпустимим. Проте такою ситуація навколо прав людини була не завжди. Тисячі людських генерацій змушені були виживати в умовах, коли церква офіційно проголошувала, що грішники (люди) не заслуговують на захист своїх прав, оскільки їхнє життя від народження є гріховним, а також тому, що головне своє призначення людина виконує у потойбічному, а не у реальному житті; населення держави поділялось на громадян та рабів, а, як загальновідомо, раби не могли мати жодних прав; права належали лише правлячій верхівці (особам, що володіли суверенітетом: монархи, феодалі), а за представниками народу (підданими) закріплювалися лише обов'язки (відповідну аналогію можна застосовувати і до держав з тоталітарними або расистськими режимами в тій частині, коли представники підвладної, керованої, народної більшості фізично знищувалися або виснажливо працювали до останнього подиху) тощо.

Людство протягом багатьох століть намагалося змінити підходи до розуміння прав людини. Так, у XV ст., завдяки роботам Віторія, Ласкаса, Мюнцера, Лютера та Кальвіна людину почали розглядати як особистість, що володіє власною внутрішньою свободою. Гроцій, Спіноза, Гоббс, Руссо, Локк закликали відмовитися від залежності людських відносин від релігії та визнати, що їх принципи виходять із самої природи людини, тобто її природного права. Значну роль для формування сучасної концепції прав людини відіграли такі загальновідомі внутрішньодержавні акти, як Декларація незалеж-

ності США від 4 липня 1776 р. та Декларація прав людини і громадянина від 26 серпня 1789 р. Однак дійсних зрушень у поглядах на права людини як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях вдалося досягти лише після прийняття 10 грудня 1948 р. в Парижі Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй (далі – ГА ООН) Резолюції № 217 А (III), у змісті якої було закріплено Загальну декларацію прав людини (далі – Загальна декларація прав людини або Декларація). ГА ООН проголосила Декларацію як «завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави». Вона закликала держав-членів і народи світу сприяти повазі і забезпечити ефективне визнання й дотримання прав і свобод, закріплених у Декларації. День прийняття Декларації – 10 грудня, з 1950 р. вважається Міжнародним днем прав людини.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вагомий внесок у вивчення положень Загальної декларації прав людини зробили різні українські та зарубіжні вчені, серед яких слід згадати: М. О. Баймуратова, М. В. Буроменського, Р. М. Валеева, М. М. Гнатівського, Н. Джаявікраму, В. А. Карташкіна, А. Кісса, Р. А. Мюллерсона, А. П. Мовчана, Т. С. Сироїд, О. І. Тиунова, Х. Уолдока, Дж. П. Хамфрі та багатьох інших. Водночас детальному аналізу впливу її положень на зміну поглядів щодо розуміння прав людини, формування сучасної концепції прав і свобод людини та практичну реалізацію принципів цієї концепції на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях, зокрема, з питань захисту культурних прав людини та розвитку відносин міжнародного співробітництва у галузі культури, належної уваги не приділялось.

Метою статті є визначення результатів впливу положень Загальної декларації прав людини на зміну підходів до розуміння прав людини на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях, зокрема й в Україні.

Виклад основного матеріалу. 10 грудня 2018 р., виповнилося 70 років від дня появи найбільш відомого міжнародного документа у галузі прав людини – Загальної декларації прав людини. Прийняттям Декларації відбулося підбиття напрацьованого століттями доробку з питань захисту прав людини та розпочато активні дії, у напрямку формування в системі загального міжнародного права нової самостійної галузі – міжнародного права прав людини. Її текст став результатом тісної взаємодії фахівців в області права, які представляли всі регіони планети. У ній, вперше в історії людства, у вигляді каталогу, тобто переліку, були визначені основні права людини, які необхідно захищати на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях.

Згодом положення Загальної декларації прав людини знайшли своє відображення у сотнях міжнародних договорів, актах міжнародних організацій та внутрішньодержавних нормативно-правових актах (національних законах про права людини й конституціях). Найбільш відомими з них є прийняті ГА ООН 16 грудня 1966 р. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права та факультативні протоколи до них, які разом із Загальною декларацією прав людини утворюють так званий Міжнародний бібль про права людини (Хартія прав людини). Її текст було перекладено на більше ніж 500 мов народів світу. Зокрема, крім шести офіційних мов ООН – англійської, арабської, іспанської, китайської, російської та французької, на яких говорять кілька мільярдів людей в усьому світі, її текст було перекладено на безліч інших мов, включаючи піпіль – мову, носіями якої є приблизно 50 людей у Сальвадорі й Гондурасі.

Україною положення Декларації були повною мірою закріплені в Конституції України. Значного досвіду у застосуванні Загальної декларації прав людини набув Конституційний Суд України, що часто використовує її положення при визначенні відповідності українського законодавства Основному Закону України і міжнародним стандартам у галузі прав людини [1, с. 5]. Про свою повагу та відданість дотриманню всіх її принципів і положень наша держава постійно наголошує в різноманітних нормативно-правових актах національного законодавства, зокрема в чинних міжнародних договорах України, наприклад, в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 21 березня 2014 р. [2].

Важливо зазначити, що однозначної відповіді на питання «Що саме сприяло визнанню Загальної декларації прав людини найбільш відомим міжнародно-правовим актом?» немає. Безумовно, основним чинником є актуальність відображеної в тексті Декларації Концепції прав і свобод людини, яка складається з таких компонентів: а) основ-

ні принципи прав людини; б) класифікація прав і свобод людини; в) права людини й суспільство; г) співвідношення прав особистості та держави [3, с. 185].

Іншим, не менш важливим чинником її визнання, є зовнішня форма її закріплення. Адже затверджена резолюцією ГА ООН, Загальна декларація прав людини як на момент її прийняття, так і зараз не є юридично обов'язковим документом. При цьому цікавим є той факт, що Декларацію, за результатами голосування, було прийнято одностайно. Однак така одностайність означала, що жодна з держав не голосували проти її положень, а саме: 48 держав проголосували «ЗА», а 8 держав «УТРИМАЛИСЬ» (Білоруська РСР, Українська РСР, СРСР, Чехословаччина, Саудівська Аравія, ПАР, Югославія та Польща).

Водночас припинення існування СРСР, проголошення незалежності новими державами, зокрема й Україною, визнання ними великого політичного і морального авторитету положень Декларації та їх тривале втілення у життя на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях сприяли формуванню міжнародного звичаю як доказу загальної практики, визнаної правовою нормою, обов'язкова юридична сила якого, на сьогодні, є беззаперечною.

Надамо коротку характеристику її положень. Відповідно до Декларації, основним елементом для визнання прав і свобод людини є гідність особистості. Вона кваліфікується як невід'ємна властивість, тому що властива «всім членам людської сім'ї від народження, визначає рівність їх прав і свобод, ставлення один до одного в дусі братерства» (ст. 1). Рівність прав і свобод означає, що кожна людина повинна володіти ними «незалежно від раси, статі, мови, релігії, політичних переконань, соціального стану, національності, проживання на території незалежної держави або на підпорядкованій території, чи території без самоврядування» (ст. 2). Таким чином, Декларація виходить із розширеного тлумачення прав і свобод людини як у суб'єктній, так і в територіальній сферах [3, с. 185].

Ключовими для визначення класифікаційних критеріїв прав і свобод є статті 3 і 22 Декларації. У ст. 3 наведено загальне розуміння громадянських і політичних прав, що включають право на життя, на свободу й особисту недоторканність. В наступних статтях (4–21) вони трактуються і конкретизуються. Причому із змісту статей виходить, що громадянські права не пов'язуються з приналежністю до громадянства держави, а лише з членством у суспільстві. Тому вони рівною мірою поширюються на громадян та іноземців, які мешкають на території держави. Необхідною умовою надання політичних прав є наявність статусу громадянина держави. До громадянських прав належать: неприпустимість рабства або підневільного стану, неприпустимість катувань, жорстокого і такого, що принижує людську гідність, поведження і покарання, право на правосуб'єктність, рівність усіх перед законом, право на відновлення порушених прав, право на судовий розгляд, неприпустимість свавільного арешту, затримання або вигнання, презумпція невинуватості, право на особисте життя, недоторканність житла, таємниця кореспонденції, право на вільне пересування і вибір місця проживання, право шукати притулку, рятуючись від переслідування з політичних мотивів, право на створення сім'ї і рівність сторін у шлюбі, право на громадянство, право на володіння майном, право на свободу думки, совісті, переконань, право на свободу мирних зборів і асоціацій. До політичних прав належить право на участь у керуванні країною безпосередньо або через своїх виборців. Стаття 22 є вступною й узагальнюючою щодо соціально-економічних і культурних прав. У ній підкреслено їхню значимість для забезпечення гідності і вільного розвитку особистості і визначено засоби і форми їхньої реалізації, а саме: національні зусилля, міжнародне співробітництво, наявність відповідної структури і ресурсів. Декларація закріплює такі соціально-економічні і культурні права: право на працю і створення професійних спілок, право на відпочинок, право на достатній життєвий рівень, медичне обслуговування і соціальне забезпечення, право на освіту, право на участь у культурному житті і користування благами наукового прогресу (ст.ст. 23–27). У Декларації підкреслено взаємозв'язок громадянських, політичних і соціально-економічних прав, необхідність встановлення такого соціального і міжнародного правопорядку, при якому вони можуть бути цілком здійснені (ст. 28). Віддаючи пріоритет індивідуальним правам особистості, Декларація не розглядає їх ізольовано від суспільства, в якому вона мешкає. Тому права особистості не мають абсолютного характеру, а обмежуються обов'язками перед суспільством.

У Декларації встановлено, що «кожна людина має обов'язок перед суспільством» (ст. 29 п. 1). Взаємозумовленість прав особистості та обов'язків перед суспільством пояснюється тим, що тільки суспільство може забезпечити «вільний і повний розвиток особистості» (ст. 29). Відсутність детального трактування обов'язків особистості моти-

ується тим, що Статутом ООН було поставлено завдання «знову затвердити віру в права людини», тому саме правам у Декларації надано першорядне значення. Трактуючи права і свободи людини як невід'ємну властивість особистості, Декларація закріплює їхнє домінуюче положення, зменшуючи цим виняткову роль держави у визначенні статусу особистості. Це виявляється у встановленні конкретних вимог до правомірних обмежень прав і свобод людини з боку держави. Вони виражаються в такому: 1) ґрунтуються на законі; 2) здійснюються з метою «поваги прав і свобод інших, задоволення вимоги моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві» (ст. 29). Причому, допускаючи можливість обмеження прав і свобод у виняткових випадках, Декларація в імперативній формі забороняє «будь-якій державі, групі осіб або окремим особам займатися діяльністю або чинити дії, спрямовані на знищення прав і свобод» (ст. 30).

Декларація підкреслила універсальний характер прав і свобод, заборонивши будь-які винятки в їх наданні і поширенні стосовно будь-якої людини, незалежно від статусу території проживання. Таким чином, народи колоній та інших залежних територій уперше були проголошені суб'єктами основних прав і свобод. У змістовному плані Декларація розширила поняття основних прав і свобод, уперше закріпила на міжнародному рівні соціально-економічні і культурні права, показала їх взаємозв'язок з громадськими і політичними правами та їх необхідність для забезпечення гідності людини [3, с. 186–187].

Тривалий час Загальна декларація прав людини залишалася єдиним у своєму роді міжнародно-правовим документом у галузі прав людини. Однак наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. почали з'являтися аналогічні їй міжнародно-правові акти. Так, 5 серпня 1990 р. була прийнята Каїрська декларація про права людини в ісламі, а 18 листопада 2012 р., глави держав Асоціації держав Південно-Східної Азії на саміті в столиці Камбоджі прийняли Декларацію АСЕАН про права людини [4; 5].

Ставлення представників науки та правознавців різних держав стосовно цих декларацій є неоднозначним, а тому їх зміст і використані у ньому підходи до розуміння прав людини, як і встановлення сумісності їх положень з положеннями Загальної декларації прав людини, потребують подальшого наукового вивчення.

Висновки. Отже, прийнята 70 років тому Загальна декларація прав людини стала тим фундаментом, на якому ґрунтується ціла галузь у системі загального міжнародного права – «Міжнародне право прав людини». Її положення знайшли своє відображення в конституційних актах багатьох держав, а про вірність її принципам і прагнення до подальшого впровадження у життя держави до сьогодні продовжують наголошувати у текстах як універсальних і регіональних, так і двосторонніх міжнародних договорів.

Не є винятком і Україна. Однак значним недоліком здійснюваної нашою державою діяльності у цій галузі є відсутність офіційного перекладу тексту Загальної декларації прав людини та його доступність у вільному режимі для загального використання. Підготовка такого перекладу та його розміщення на офіційних сайтах органів державної влади і місцевого самоврядування нашої держави має стати обов'язковим кроком для повноцінної та беззастережної реалізації Концепції прав і свобод людини в Україні.

Бібліографічні посилання

1. Міжнародні стандарти прав людини у правоохоронній діяльності: практикум / В. О. Боняк та ін. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. 284 с.
2. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний договір від 27.06.2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.
3. Переполькін С. М., Сироїд Т. Л., Філяніна Л. А. Міжнародне право: словник-довідник / за заг. ред. Т. Л. Сироїд. Харків: Юрайт, 2014. 408 с.
4. Каирская декларация о правах человека в исламе. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_882 (дата звернення: 24.11.2018).
5. Декларация АСЕАН о правах человека. URL: <https://constitutions.ru/?p=8333&attempt=1> (дата звернення: 24.11.2018).

Надійшла до редакції 27.11.2018

SUMMARY

Perepolkin S.M., Zhovtonizhko L.M. The Phenomenon of the Universal Declaration of Human Rights. The article is devoted to the characterization of the legal nature of Universal Declaration of Human Rights and the impact of its provisions on changing views on the understanding of human rights,

the formation of a modern concept of human rights and freedoms, and the practical implementation of the principles of this concept at the international and national levels. The emphasis is on the inadmissibility of human rights and freedoms violations, and the strict adherence to international obligations arising from the provisions of both the Universal Declaration of Human Rights and other universally recognized international legal instruments in the field of human rights. The General Assembly of the United Nations, by having adopted resolution No. 217 A (III) on December 10, 1948, proclaimed the Universal Declaration of Human Rights as "a task to which all people and all states must strive for." It encouraged the member states and people to promote respect and ensure the effective recognition and observance of the rights and freedoms enshrined in the Declaration. The adoption of the Universal Declaration of Human Rights resulted in the completion of the work on the protection of human rights, elaborated by centuries, and active actions have been initiated towards the formation of a new independent branch of international human rights law in the system of general international law. Its content resulted from a close interaction of law specialists who represented all the regions of the planet. In it, for the first time in the history of mankind, in the form of a catalog, as a list, the basic human rights that need to be protected at the international and national levels were identified. For the entire community the eloquent proof of the relevance of the Universal Declaration of Human Rights provisions is the fact that it was translated into more than 500 languages (in addition to the six official languages of the United Nations – English, Arabic, Spanish, Chinese, Russian and French, its text has been translated into many other languages, including Papeil – a language spoken by about 50 people in El Salvador and Honduras), and recognition of the day of its adoption as the International Human Rights Day. It is emphasized on the necessity for our state to prepare an official translation of the text of the Universal Declaration of Human Rights and its placement on official sites of Ukrainian state authorities and local government.

Keywords: declaration, human rights, international law, United Nations, Ukraine.

УДК 342.7

Сашко М.І.

кандидат юридичних наук
(Дніпровський національний
університет ім. Олеся Гончара)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-5-47-52

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТА ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглянуто теоретико-методологічні аспекти дослідження дискримінації у контексті правового регулювання. Зокрема, розглянуто явище дискримінації у його зв'язку з публічно-правовими відносинами та актуальними напрямками досліджень теорії конституційного права. Охарактеризовано основні елементи правового регулювання у сфері забезпечення рівності всіх людей у реалізації їх прав та свобод, зокрема, сторони правовідносин у сфері дискримінації.

Ключові слова: дискримінація, гендерна рівність, рівноправність, права та свободи людини і громадянина.

Постановка проблеми. Явище дискримінації має складний зміст. З одного боку, світова історія та реалії сьогодення мають багато прикладів її негативних проявів в обмеженні законних прав та свобод людини за ознаками статі, расової, етнічної чи релігійної належності. З іншого боку, позитивна роль дискримінації полягає в розподілі прав і обов'язків між різними групами населення, який би забезпечував їх захист чи гармонійний розвиток відповідно до фізичних можливостей, правового статусу, соціальної ролі тощо.

В сучасних умовах виразно переважає негативний вплив цього явища, тому на порядку денному розвитку національних правових систем європейських країн є заборона дискримінації. Вона полягає у правовій оцінці дій, які несуть в собі загрозу правам і законним інтересам осіб, та в удосконаленні правового регулювання з метою забезпечення